Öppet bref till August Strindberg

från

Elna Tenow.

Om kvinnans underordnade ställning.

Pris 35 öre.

Af **samma förf.** har förut utkommit:

Brokigt

Noveller och skizzer.

Pris 1 kr. 75 öre.

Ur pressens omdömen:

Finsk Tidskrift: »Förf. till ofvannämnda novellsamling synes djupt berörd af kvinnofrågan, och hennes alster bära spår häraf. Det är specielt kvinnans ställning inom äktenskapet, hennes underordnande i detta lifstidsförhållande såsom en följd af hennes brist på andlig mognad, hvilket utgör ämnet för »Kamp» och »Frihet», de mest betydande berättelserna i samlingen. Utvecklingen är konsekvent, motiveringen klar och enkel; af verkligt värde äro några strödda reflexioner, gripna djupt ur menniskonaturens innersta och genialiskt framstälda. — Den intressantaste novellen är utan tvifvel »Frihet», egentligen en teoretisk äktenskapsstudie, enär gestalterna deri äro helt och hållet konstruerade för att tjena förf:s afsigter. Den princip de utveckla är så sund, så riktig, af en sådan sedlig storhet och så varmt genomförd, att berättelsen i etiskt afseende kan ställas bredvid det allra förnämsta detta slags vitterhet har att uppvisa. Verklig frihet uppnås endast genom redligt, oaflåtligt, sjelfständigt arbete — det är denna text förf. här på ett ljust och vackert sätt illustrerat. »Arbetare» är en interiör ur fabriksfolkets lif . . . . reelt och kraftigt tecknad. »En julbild» är blott en anspråkslös liten beskrifning på sedvänjorna vid denna högtid; likväl har förf. här lyckats gripa den halft

(Forts. å omslagets 3:dje sida.)

OM KVINNANS UNDERORDNADE STÄLLNING.

ÖPPET BREF

TILL

AUGUST STRINDBERG

FRÅN

ELNA TENOW.

STOCKHOLM 1890
G. WALFRID WILHELMSSONS BOKTR.

Herr August Strindberg!

Det är den i Edert senast utkomna arbete »Tryckt och Otryckt» förekommande uppsatsen ***Kvinnans underlägsenhet under mannen,*** *och det på grund deraf berättigade i hennes underordnade ställning,* som föranledt mig att till Eder rikta detta öppna bref.

Då jag gör detta, är det icke derför, att jag som *kvinna* känner mig kränkt af Eder låga uppfattning om

mitt kön. Icke heller är det min afsigt att bevisa eller ens påstå, att Ni har orätt i Eder hårda dom öfver oss: kvinnokönets underlägsenhet utan hopp om utjemning.

Hvad Ni med stöd af fysiologiskt bevisade fakta, uppenbarade naturlagar eller allvarliga rön har att säga må stå orubbadt — äfven med sina öfverdrifter och möjliga missgrepp.

Och jag skall endast — med bibehållande af allt väsentligt i *Edra* förutsättningar — söka bevisa det falska i *Eder slutledning*: ***att hennes underordnade ställning på grund deraf är berättigad.***

Låtom oss antaga det såsom ett bevisadt faktum, att kvinnokönet såsom helhet, jemfördt med mankönet såsom helhet, är detta senare

på alla punkter underlägset: i intelligens och sinnenas skärpa, i arbetskraft och uthållighet, ja t. o. m. i utvecklingsmöjlighet.

Låtom oss säga, att kvinnans utvecklingsmöjlighet är 60, under det mannens stiger till 100; eller, om Ni föredrager Er egen beteckning, att mannen utvecklas med en hastighet af 100, då kvinnan deremot icke kan drifva sin utvecklingshastighet högre än 60.

Hvad följer häraf?

Jo, att det alltid kommer att finnas en jemförelsevis hög procent af män, som nå en utvecklingsgrad, till hvilken ingen kvinna *kan* höja sig, en klass, ur hvilken skall framgå menniskoandens ypperste, dess skapande snillen på alla områden.

Men hvad mer?

Efter dessa yppersta, som i sjelfva verket icke äro flere än att ett normalt menniskominne kan omfatta såväl deras namn som bedrifter under århundraden, komma sedan det för menniskotanken oöfverskådliga flertal, hvilka släpa sig fram i makligt lunk och endast långsamt smälta dessa förstas tankar, tillegna sig frukterna af dessas arbete och lära sig använda resultaten af dessas upptäckter.

Detta stora flertals utvecklingsmöjlighet eller -hastighet uppgår ingalunda till hvarken 40, 50 eller 60.

Men Ni supponerar, att kvinnor *kunna* nå till 60. — Hvar stå vi så?

Jo, på den punkt, att kvinnan

såsom individ mycket väl kan vara mannen såsom individ i hög grad öfverlägsen; och Edert påstående att »hennes underordnade ställning är alldeles som den kan och bör vara» har dermed förlorat sin förutsättning.

Ni bygger *Edra* slutsatser på tillvaron af en handfull snillen, konstnärer och politiska stormän, till hvilka kvinnokönet icke har att uppvisa fullödiga pendenter. Ni kan då icke finna Er befogad förneka beviskraften i de tusen och åter tusen fall vi alla dagligen bevittna, der ett nyckfullt öde roat sig med att sammankoppla ganska medelmåttigt begåfvade män med kunskapsrika och intelligenta kvinnor (en man på 40 med en kvinna på 55), karaktärssvaga män med duktiga kvinnor,

dåliga män med vanliga, jemngoda kvinnor och förfallna, otillräkneliga män med hederliga och redbara kvinnor.

Hvar ligger nu det naturliga i, att den intelligenta kvinnan skall stå röst- och rättslös vid sidan af den betydligt sämre begåfvade mannen? Eller i, att den sträfsamma, praktiska kvinnan maktlös nödgas åse sin svage mans åtgöranden i saker, som för dem båda, kanske mest för henne, äro af ofantlig betydelse? Eller att mannen, som genom dryckenskap och moralisk förnedring förlorat herraväldet öfver sina egen vilja, skall vara målsman för kvinnor, som genom ett sundt lif och redbart arbete ega sitt sunda förnuft och sin fulla ansvarsduglighet.

Tillåt mig till belysning häraf, bland en mängd betydelsefulla rättsskipningsfall, endast anföra ett par från senaste tid:

Rakel A. gifte sig med Marcus A. och var en längre tid bosatt dels i Sundsvall och dels i Göteborg. Mannen blef emellertid sinnessjuk och intogs på hospital. För att försörja sig och sina fyra minderåriga barn sökte hon rätt att idka handel. Alla underordnade myndigheter tillstyrkte i varma ordalag bifall till ansökningen. Men Kongl. Maj:t resolverade den 5 oktober 1889, att enär hon icke visat, sig hafva upphört att stå under sin svagsinte mans målsmanskap, så kunde ansökningen icke bifallas.

Äfven om mannen är svagsint

och intagen på dårhus, står hustrun sålunda under hans målsmanskap!

Och det är sådana lagar och de åskådningar, från hvilka de utgå, frihets- och sanningskämpen August Strindberg vill med sitt snilles slagfärdighet försvara!

Ett annat exempel.

En hustru i närheten af Helsingborg önskade för sig och sina många barn i någon mån förbättra den ekonomiska ställning, hennes man genom superi och ett ohederligt lif gjort till ett helvete. Hon anmälde derför hos vederbörande ortsmyndighet, att hon ämnade idka handel. Men härpå svarades, med stöd af Kongl. Förordningen ang. utvidgad näringsfrihet d. 18 Juni 1864 § 4, att gift kvinna icke får idka handel,

med mindre »mannen sådant tillåter och ikläder sig ansvarighet för de förbindelser, hon i och för rörelsen kan komma att ingå».

Häröfver anförde hon besvär hos Kongl. Maj:t och företedde bevis, att mannen vore supig och i öfrigt förde ett utsväfvande lif, hvarigenom hon och barnen lede brist på det nödvändigaste för lifvets uppehälle, samt att han af afvoghet och elakhet enständigt nekade att lemma sitt samtycke till hennes handelsrörelse. Kongl. Maj:t lemnade emellertid hennes klagomål utan afseende.

Ännu ett exempel!

Josefina P., som var svenska, gifte sig med tyske undersåten F., och de bosatte sig i Stockholm. Genom giftermålet blef också hon

tysk undersåte. Kort efteråt rymde mannen och lemnade henne utan utsigt till nödtorftigt uppehälle. Hon ville emellertid göra hvad hon kunde för att försörja sig. Och då hon var tysk undersåte — ehuru född svenska och alltjemt bosatt i Sverige — anhöll hon hos Kongl. Maj:t om rätt att »utan hinder deraf att hon blifvit gift med en utländsk man, som öfvergifvit henne och landet, såsom varande född svenska, utöfva handelsrörelse». Genom resolution af den 28 juli 1888 afslogs emellertid denna ansökan, »enär sökanden icke visat, att hon upphört att stå under mannens målsmanskap».

Visserligen hade hon nu den utvägen, att med stöd af 4 § 13 kap. Giftermålsbalken söka äktenskaps-

skilnad från mannen. Men då mannens vistelseort var okänd, måste årsstämning uttagas å honom, och hon var under tiden alltjemt urståndsatt att sig försörja. Sedan tiden tilländagått blef hon visserligen förklarad skild från mannen, men hon var fortfarande tysk undersåte, fastän hon aldrig haft annat med Tyskland att göra, än att hon varit gift med en i Sverige sig uppehållande tysk man. Hon förnyade nu sin underdåniga ansökan, och Kongl. Maj:t fann godt att af *nåd* meddela »tyska undersåten Josefina F.» rätt att i Stockholm idka handel; dock med skyldighet för henne att ställa vederhäftig borgen eller annan säkerhet för sina utskylder, m. fl. vilkor och inskränkningar, som

svenske undersåtar, hvilka önska idka handel, icke äro underkastade.

Hvad säger Ni om sådant? —

Finner Ni det verkligen så afvita, att kvinnan med begärlighet omfattar möjligheten att frigöra sig från ett förmyndarskap, som så ofta och till den grad kan malplaceras?

Hvarför skall icke hvarje mensklig individ få gälla hvad han kan? Om jag än icke förstår affärer så förträffligt som grosshandlar X, så torde jag dock göra det bättre än litteratör Y; och ingen har dock tänkt på att sätta *honom* under förmyndarskap.

Jag förstår kanske icke de politiska förvecklingarne så bra som häradshöfding F., har icke satt mig in i skolfrågan så som lektor

P. eller studerat landets försvarsmöjligheter som major K., men min omdömesförmåga kan dock icke ens jemföras med krämarns, hvars intresse för politik är så litet, att han aldrig läst en ledare i en tidning, eller bonden-landtbrukarens, som icke kan skrifva sitt namn, endast rita sitt bomärke, eller soldatens, som icke vet mera om försvaret, än att han skall skjuta, när man kommenderar »fyr».

Och dessa äro dock icke förnekade att utse de män, hvilka *de* anse vara bäst skickade att till deras egen, deras barns och landets båtnad besluta om rikets angelägenheter.

Hvar har Ni den på underlägsenhet grundade rättvisan i denna anordning? — —

Ni förnekar kvinnan rösträtt på *den* grund att hon »har en *understödstagares* plats i samhället». Huruvida hon på alla andra grunder bör eller icke bör ha den, skall jag här icke inlåta mig på; jag skall blott söka framhålla ohållbarheten i denna af Eder angifna grund.

Ni har utslungat Er beskyllning utan annan inskränkning än för — »en enstaka sångerska eller aktris».

Det hade varit bättre för Er, om icke heller den funnits. Man kunde då ha antagit, att Ni alldeles försummat att tänka på innebörden af den fras, Ni nedkastat på pappret, att Er tanke icke gifvit sig tid att ett ögonblick snudda vid konkreta förhållanden. Men som den nu står der, denna famösa parentes om

»sångerskan och aktrisen» såsom de enda kvinnor »hvilka på arbete, talang eller spekulation möjligen förvärfvat förmögenhet», så ger den åt hela Er utredning en prägel af meningslöshet och otillförlitlighet, som i sjelfva verket stämplar det som en löjlighet att bevärdiga Er uppsats med ett allvarligt menadt svaromål.

Har Ni exempelvis aldrig gått genom våra saluhallar, färdats öfver våra salutorg eller besökt mjölkmagasin, brödbodar, charkuteributiker, modeaffärer m. fl.? Och vet Ni icke, att största delen af dessa affärer drifvas af kvinnor och på ett sätt, som icke lemnar något öfrigt att önska i fråga om praktisk förmåga och seg uthållighet?

Slå upp handelsregistret, och Ni skall finna, att det gifves ett stort antal kvinnor, som drifva handel och annat näringsfång!

Och i de fall, der dessa kvinnors män deltaga i affären, inneha de ofta biträdets underordnade plats; ännu oftare lefva de i sysslolöshet på hustruns arbete. Ensamt dessa kvinnor utgöra en så stor klass i samhället, att de icke utan vidare få räknas till undantagen.

Om sålunda de kvinnor, hvilka »sjelfva förtjena sitt bröd», som det heter, måste — och derom torde Ni i alla händelser vara enig med mig — frånräknas vid tillämpningen af Edra teorier, så ha vi här egentligen endast att tala om *familjekvinnan*.

I egenskap af hustru, syster, dot-

ter eller dylikt lagar hon Er mat, öfvervakar anordningarna i Ert hus, förrättar en mängd för allas Er bekvämlighet nödvändiga småsysslor. Hvad gör då kocken på värdshuset, der Ni äter; värden i hotellet, der Ni bor; kyparen och betjenten? — Alldeles detsamma.

Ni kallar dock ingendera af dem *understödstagare.*

Som uppfostrarinna leder hon barnens utveckling, bildar deras sinnen och meddelar dem kunskaper, mer eller mindre allt efter sin egen bildningsgrad.

Hvad gör då informatorn, guvernören, folkskole- eller elementarläraren? — Detsamma.

Hvarför kallar Ni icke också dem *understödstagare?*

Och det tiotal handtverkare, i hvilkas yrken en driftig och företagsam husmor fuskar, ofta på samma dag eller åtminstone vecka och med jemförelsevis god både framgång och skicklighet? Ni kallar ingen af dem *understödstagare*.

Hör sjelf?

Vi ha redan påpekat, att hon lagar maten (lika med kocken); vidare bakar hon brödet (= bagaren), syr sina eller barnens kläder (= skräddaren), sätter upp gardiner och lägger in mattor (= tapetseraren), för familjens räkenskaper (= bokhållaren), ordnar och leder den öfriga huspersonalens göromål (= verkmästaren), ordinerar och verkställer ordinationen för sitt lilla sjuka barn (= doktorn och sjuksköterskan), un-

dervisar de större barnen (= skolläraren), spelar för sin familjs eller sina gästers nöje (= pianisten) — o. s. v., ty jag kunde utan öfverdrift uppräkna ännu mycket mera.

Denna för familjekvinnan nödvändiga mångsidighet, till hvars förvärfvande fordras en viss grad af kunskaper, insigt och öfning i hvarje gren, förklarar ganska tillfredsställande den eljest mot henne vittnande företeelsen, att kvinnan sällan höjer sig öfver dilettantskap, sällan förvärfvar fullkomning i något.

För att göra oss ett begrepp om det ernorma slöseri med kvinlig arbetskraft, hvartill vårt nuvarande samfundsskick gör sig skyldigt, behöfva vi blott påpeka dess favoritinstitution: den privata hushållningen.

Tänk Er blott ett fem våningars hus här i Stockholm med fyra hushåll i hvarje våning! . . . Hvart och ett af dessa hushåll skall nu ha sin liter morgonkaffe. För att åstadkomma dessa 20 liter kaffe komma nu tjugo sömniga jungfrur ut i tjugo kök och tända eld i tjugo spislar, skramla fram med tjugo kaffepannor, vrida på tjugo vattenkranar och mala på tjugo kaffekvarnar, springa ned till magasinet med tjugo gräddkannor och tjugo brödkorgar för att hemta de 3 liter grädde och för 5 kr. bröd, som tarfvas för hela husets behof.

Sedan skall tjugo kvinnohjernor lösa den frågan: »hvad skola vi ha till middag?», tjugo fruar springa från sitt arbete ner på torget, kanske

följda i hälarne af tjugo jungfrur med tjugo korgar. Och så kommer middagstillredningen med samma slöseri af arbetskraft. Det ämbar potatis, som förbrukas i huset, skall fördelas på fyrtio händer, tjugo sköljbunkar och tjugo potatispannor.

Det påståendet tarfvar bestämdt ingen bevisföring, att tio för hushållsgöromål specielt begåfvade och utvecklade kvinnor på ett vida mer harmoniskt och tillfredsställande sätt skulle utföra hvad dessa tjugo fruar och dito jungfrur nu nödtorftligen åstadkomma, »derför att det måste ske». Men jag vet också, att det att röra vid vår privata kaffekokning och vårt privata matos räknas liktydigt med att skaka på familjens grundvalar — och dermed på samhällets.

Derför blir det kanske också först i ett nytt samhälle, som kvinnan, frigjord från ett tvunget dilettantskap, kan på allvar börja pröfva sina utvecklingsmöjligheter från samma basis som mannen, hvilken redan nu, genom att vara specialist på något eller några starkt begränsade områden, på dessa förvärfvar en hög grad af skicklighet och kan arbeta i stor skala. Och denna begränsning drifves i regeln så långt, att vi säga om en man, som delar sitt intresse mellan tre, högst fyra verksamhetsgrenar — exempelvis ett embete, sjelfständig författarverksamhet, politik och en eller annan talang — att man icke kan begära, att han skall göra någon af delarne riktigt.

Vare detta sagdt såsom inkast mot Edert påstående, att kvinnorna, trots sina fördelar(!) i kapplöpningen könen emellan, aldrig upphunnit männen.

Bland dessa fördelar nämner Ni för öfrigt frihet från *barnförsörjning*, och påpekar upprepade gånger hennes frihet från *värnepligt*.

Jag deremot kan icke finna annat än att kvinnan fullgör *den värnepligt*, till hvilken hon af naturen är tydligt hänvisad, jag menar *värnandet om det kommande slägtet*. Noga sedt, eller rättare sagdt den ytligaste betraktelse skall visa oss, att moderspligten innehåller i sig samma moment som värnepligten och krigstjenten. På samma gång kvinnan värnar om det späda lilla

frö till en medborgare, som är henne anförtrodt, så värnar hon på ett alldeles direkt sätt om sitt lands storhet, dess ära, lugn, ja bestånd. Det är visserligen endast en bråkdel deraf, men soldaten är ju också endast en af hundra tusen. För att fullgöra denna pligt måste hon våga sitt lif — ofta offra det — försaka nattens sömn och dagens ro, sina önskningar och sin bekvämlighet.

Hvad gör soldaten mer?

I våra fredliga tider, då de flesta af dem, som fullgjort sin bevärings-pligt, ja hela vår indelta och värfvade armé icke luktat annan krutrök, än den de sjelfva åstadkomma på närmaste exercished under öfningstiden, i dessa tider vågar jag

påstå, att ingen haft så sträng värnepligt som våra kvinnor.

När Ni ser de skaror, som i hundratal vimla på våra gator, i tusental mötas i våra samlingssalar, våra härar och vår industris jättearméer — gripes Ni aldrig af den tanken, att för hvar och en af dem har en kvinnas lif stått på spel, för frambringandet af hvar och en af dem har en kvinna genomgått en hel serie af smärtsamma förnimmelser?

Ni kallar henne föraktligt samhällets *understödstagare.* Månne Ni icke dermed gör Er skyldig till en grof felräkning? Kunde icke möjligen tvärtom samhället vara *hennes* gäldenär?

Låtom oss se till! Det gifves icke *en* enda produktionsvara, huru

oumbärlig den kan synas för den menskliga tillvaron, som icke i nödfall skulle kunna ersättas af andra, och följaktligen icke en enda specialitet af producenter, som icke kan göras umbärlig — utom denna enda: *kvinnan.* Ty utan hennes insats i produktionen finge Ni intet samhälle alls — icke ens de statsmän och snillen, öfver hvilka Ni stoltserar.

Och om nu för henne — likasom för mannen — insatsen i slägtets (= samhällets) uppehållande endast vore en tillfällig, omedelbar och ovilkorlig lifsyttring, oberoende af hela hennes öfriga verksamhet, vore derom intet att tala. Men då den, såsom nu är fallet, ingriper i hela hennes tillvaro och utveckling, fordrar medverkan af hela hennes organism,

spelar in i alla hennes lifsfunktioner, från de högsta till de lägsta och strängt begränsar hennes handlingsfrihet; så är hon i egenskap af mor och uppfostrarinna ställd i alldeles samma situation gent emot samhället som *embetsmannen, soldaten* och den *värnpligtige*, hvilka alla, icke blott moraliskt utan äfven materielt, det senare i form af direkt af staten uppburen godtgörelse, erkännas såsom samhällets specielle fordringsegare.

Låt oss exempelvis se, huru staten anser sig vara skyldig godtgöra beväringen för den tid och det arbete, han nedlägger på att blott och bart skaffa sig nödig kompetens för att *i fall af behof* kunna försvara fäderneslandet.

Värnepligtslagen innehåller derom följande bestämmelser: Under marsch till och från mötesplatsen erhåller värnpligtig marschaflöning enligt särskilda bestämmelser. Under öfrig tjenstgöring erhåller värnpligtig underhåll, sjukvård, beklädnad, utredningspersedlar och annan erforderlig utrustning samt dessutom dagaflöning, likaledes enligt särskilda bestämmelser. Värnpligtig, som under tjenstgöring ådragit sig sådan skada, att hans arbetsförmåga derigenom i större eller mindre mån minskas, erhåller det underhåll eller den pension, som författningarna rörande pensionering vid hären eller flottan bestämma.

Och hvad *soldaten* beträffar har han dels *lega*, bestående i ett visst

penningebelopp för en gång vid antagandet, dels *årlig lön*, hvilken åtnjutes till och med den månad, då soldaten dör eller får afsked, dels *hemkall*, bestående i årlig tilldelning af vissa lifsförnödenheter m. m., dels slutligen *torp*. Dessutom har soldaten under tjenstgöring ungefär samma förmåner, som här ofvan blifvit anförda för värnpligtig samt derjemte såsom pension torp eller särskildt underhåll.

I detta sammanhang måste Ni tillåta mig att också uttala en från Eder uppfattning alldeles afvikande mening angående *barnens försörjning*. Ni skrifver på kvinnans ofullkomlighets räkning äfven det, att hon låter mannen försörja sina barn.

Men hon föder och fostrar ju alls icke barnen åt sig sjelf — i stort sedt. Döttrarne skola blifva främmande mäns egendom och föda nya generationer, och sönerna uppfostras för sig sjelfva och samhället. Men samhället är, såsom Ni sjelf säger, gjordt af männen och styrdt af männen: alltså männens. Såsom man och delegare i samhället ligger sålunda barnförsörjningspligten fadern vida närmare än modern.

Dock torde den tid icke vara allt för aflägsen, då svårigheten att ordna de ekonomiska förhållandena inom äktenskapet och kvinnans vaknade insigt om hennes egentliga uppgift och betydelse i samhället, stödd af hennes genom nu pågående emancipation vunna förmåga att ge

häfd åt sina fordringar, komma att leda derhän, att icke en enskild man utan staten blir den, som med ekonomiskt oberoende godtgör kvinnan hennes offer af tid och krafter för samhällets förnyande och barnens första fysiska och materiella uppfostran.

* *
*

För vårt arbete böra vi ha rätt till underhåll; detta underhåll kan ges antingen in natura eller också kan det — då detta bättre öfverensstämmer med arbetsgifvarens och arbetstagarens intresse — tillmätas oss i form af det i kultursamhället antagna bytesvärdet penningen. I det offentliga lifvet och för mannen är den senare formen den vanligaste,

i de enskilda hemmen förekommer oftare den förra, eller båda gemensamt.

Min tjenstflicka, som säges ha 10 kr. i månadslön, har sålunda i sjelfva verket dessa 10 kr. *jemte* värdet af husrum, mat, värme, tvätt, ljus m. m. alltså 30 à 40 kr. i månaden.

Denna beräkning måste ihogkommas, då vi skola bedöma värdet af mannens och hustruns arbete, så att vi icke förledas till den missräkningen, att endast den, som ser sitt arbete *direkt* förvandladt i mynt, förtjenar något, en missräkning som för öfrigt är ganska vanlig och förträffligt illustreras af ett samtal jag hörde mellan en tjenstflicka och en fabriksarbeterska, hvilken senare kom på besök till den förra.

»Här går jag och släpar hela da'n för 27 öre», sade tjenstflickan.

»Jag har 1 kr. och 10 öre, jag» sade fabriksflickan stolt.

»Ja, det kan något vara. Du lägger väl ihop bra med pengar då?»

»Åhja, något blir det, fast inte så värst.»

»Ja, si ni vill vara så fina, kan man begripa.»

»Går väl an med det, jag tycker det felar inte för dej heller ... (paus) Hör du, du kan gerna ge mej en tallrik så'nder soppa. Jag har inte ätit varm mat på den dag jag mins.»

»Kors, hvad lefva ni då på?»

»Jo, vi kokar oss väl kaffe, och så köper vi bröd och sill och fläsk,

3

och nå'n gång kokar vi oss en panna potatis.

»Det blir just inte fett ändå det der.»

»Nej, men det vill till, om det skall räcka ändå. Du skall veta, vi ha fyra, fem söndagar i månaden, när vi ingenting får, och så ska vi ha husrum. Jag och en kamrat bor inne nu hos ett folk för 5 kr. i måna'n, men der är så snuskigt och ledt på alla vis. Jag vill inte tala om sådana sängkläder dom håller oss med, och lakan ha vi inte fått rena sedan vi flytta, dit för två månader sen. Vill vi koka en tår kaffe, så ska vi köpa opp ved; och allting ska' dom ha särskildt för.»

»Då ska' ni väl flytta derifrån då?»

»Åhnej, det tjenar ingenting till, ty det är inte stor skilnad hvart

man kommer, så vi krångla inte med nå'n flyttning.»

»Ja, men vet du, det der tror jag inte jag skulle trifvas med. Då kan det vara lika så bra att tjena, ty om också *förtjensten* är så mycket mindre, så har man det bättre på annat sätt» . . . .

Det kan vara förlåtligt, att den obildade tjenstflickan icke kunde räkna ut, att den bättre mat hon åt och det snygga rum hon bodde i, lika väl var hennes direkta arbets-*förtjenst*, som de 8 kr. i penningar, hon fick i månaden. — Men det är icke förlåtligt, att Ni, herr Strindberg, resonnerar på alldeles samma sätt som denna obildade flicka.

Ni säger, att *mannen ensam är familjeförsörjare.*

Låt oss se till, huru dermed i verkligheten förhåller sig!

Tvenne personer vilja bilda ett hem, men ingendera eger förmögenhet. Då måste detta hem underhållas genom arbete. Mannen är smed eller dylikt, men hemmet med allt hvad dertill hörer bygges icke upp med hammarslag. Han måste derför vexla bort sitt arbete mot något, som är hemmet nyttigt, och han säljer sin dag och sin arbetskraft för 2 kr. 75 öre.

Hustrun deremot egnar sitt arbete direkt åt hemmet. Hon skurar golfvet, tvättar fönstren och gör bostaden snygg och beboelig. Gjorde hon detta åt andra eller någon annan åt henne, betingade arbetet ett bytesvärde af minst 50 öre.

Hon tar vidare de af mannen förtjenade penningarne och går ut för att köpa och bära hem matvaror, ved m. m. Hon behöfver gå på flera ställen, och ett stadsbud skulle icke uträtta uppdragen för 1 krona. Någon annan beskedlig menniska skulle kanske göra det för 50 öre. Vi värdera derför denna hennes arbetsinsats till 50 öre.

Genom det intresse hon har i att mannens penningar skola räcka så långt som möjligt, skärper hon sin omtanke och beräkning till den grad, att hon får den nödvändiga mängden mat för 1 krona 50 öre. En icke sålunda intresserad skulle ha gifvit ut 2 kronor. Hustrun har sålunda här åter gjort en arbetsinsats till ett bytesvärde af 50 öre.

Hemkommen gör hon eld i spiseln, tillreder och serverar maten, diskar o. s. v. För detta arbete skulle en annan minst ha haft ett mål med af familjens mat, hvilket efter den dyrare inköpsberäkningen gjort 50 öre. Dessa 50 öre äro alltså hustruns ytterligare insats.

Under allt detta har hon haft uppsigt öfver de båda barnen, hvilkas vistelse på asylet skulle kostat 20 öre.

Och hon medhinner utan tvifvel vida mer. Hon lagar mannens rock, tvättar hans skjorta, bäddar hans säng och betjenar honom, barnen och sig sjelf.

Hennes arbetsinsats, uttryckt i penningar, skulle sålunda blifva:

För renhållning	50	öre
Uppköp och hembärning	50	»
Besparing vid inköp	50	»
Besparing på ett mål	50	»
Tillsyn öfver barnen	20	»
Öfriga sysslor	55	»
S:a	2 kr. 75	öre

= mannens förtjenst på sitt håll.

Härmed är Eder teori om mannens egenskap af försörjare absolut kullkastad. Hade den varit korrekt, skulle mannens 2 kronor 75 öre ha icke blott skaffat alla förnödenheter utan äfven betäckt kostnaden för allt arbete för hemmets uppehållande, hans eget, barnens och hustruns betjenande, under denna sistnämdas fullkomliga sysslolöshet.

Förhållandet ändras icke, då vi komma högre upp på samhällsskålan. Fastän här något annat i häp-

nadsväckande grad förändrats — nämligen värderingen af individens tid och arbetskraft, då den skall omsättas i penningar.

Men tvisten härom torde komma att utkämpas mellan öfver- och underklass och alls icke mellan män och kvinnor.

Juristen, läkaren, grosshandlaren har sålunda sin tid och sin förbrukade arbets- och nervkraft åtta, tio ja hundradubbelt så högt värderad som kroppsarbetaren och den lägre på samhällets gradskala stående intelligensarbetaren.

Och hustrun skall, heter det, dela mannens stånd och vilkor.

Deraf följer, att då exempelvis grossören med några minuters samtal, en gifven order och sin namn-

teckning vinner lika många tusental, som de, hvilka utföra hans order, frakta och producera varan vinna i hundratal, och hans hustru arbetar under samma gynsamma existensvilkor som han, så skall hennes tid och arbetskraft värderas lika högt.

En af henne gifven order bör sålunda ha 100-dubbla värdet af arbetarhustruns utförda arbete och betinga hundradubbelt så stora fördelar.

Eller advokatens barn blir sjukt. Modern, som iakttagit sjukdomens utbrott, skyndar till läkaren och redogör för symptomerna. Denne kommer på ett några minuter långt sjukbesök, skrifver några rader, ger några order. Modern verkställer dessa order, vakar öfver barnet och sporrar sin intelligens för att vid läkarens

nästa besök kunna lemna de upplysningar, på hvilka denne skall grunda sina ytterligare åtgärder. Sålunda fortfar deras samverkan, tills barnet ändtligen är friskt. Läkarens arbete värderas nu till 50 kronor, hvilket fadern betalar med vinsten af en förd process.

Dessa 50 kronor äro *mannens* insats, moderns direkta verksamhet är *hennes* insats. För att bedöma den senares värde kunna vi ju mäta den i krontal efter vare sig läkarens, eller advokatens värderingsskala, då vi ånyo skola finna, att Eder försörjningsteori icke eger sin tillämplighet.

Men jag skulle kunna gå ännu mycket längre och påstå, att om Er hustru också icke gjorde något

af allt detta, om hon i arbetet för det gemensamma hemmet icke gjorde någon insats alls, så har Ni *ändock* ej rätt att säga, att hon *får* sitt underhåll af Er, att hon är Eder understödstagare. Ert äktenskap är då bygdt på helt andra grunder och måste bedömas ur andra synpunkter, än dem jag i det föregående framhållit.

Jag vill tydliggöra detta påstående med en liknelse.

Ni har ett rum; men detta rum saknar under vissa, för oss nordbor allt för väl kända, förhållanden betingelsen att blifva ett hem, till dess Ni får en eldstad i det. Ni låter derför sätta upp en kakelugn i Ert rum. Men för att denna kakelugn skall motsvara sitt ändamål, måste

Ni underhålla den med bränsle; och det vållar Er kostnad.

Nåväl, denna kostnad, hvad kallar Ni den?

Är den ett understöd, som kakelugnen får af Er — kanske för att *den* skall känna tillfredsställelsen af att fylla sitt ändamål att sprida värme?

Jag tviflar, att Ni gör Er skyldig till en dylik idiotism.

Se här paralellen:

Ni är så beskaffad, att Er bostad icke för Er kan bli ett hem, förr än en kvinna — och en viss kvinna — delar det med Er. Men för att denna kvinna i detta hem skall bli hvad Ni åsyftat, måste Ni se henne vacker, glad, lycklig och frisk. Och det vållar Er en del kostnad.

För hvem gör Ni nu ytterst denna kostnad — för henne eller för Er?

Svaret kan icke gerna bli mer än ett: för Er, emedan hon blott hör med till Eder »dagliga nödtorft» och i denna egenskap har full *rätt* att utan tacksamhetsförbindelse njuta förmånerna af den ställning, hon för att fylla Edra behof af trefnad och lycka innehar.

Jag är långt ifrån att vilja försvara detta slag af äktenskap, men då sådana ännu i vår tid faktiskt ingås, och män vid sig binda varelser, som hvarken hafva förutsättningar för att arbeta för ett hem eller förbundit sig dertill, utan blott gått in på öfverenskommelsen att tillgodonjuta fördelarne af en mans sociala och ekonomiska ställning

mot vederlag att vara hans — med sin kropp, sin skönhet, »just sådan hon är», d. v. s. en docka, en liten omenniska — då är ju köpet uppgjordt, och han *ger* henne ingenting, han betalar blott det öfverenskomna priset.

Om han sedan finner sig ha gjort en dålig affär, må han då harmas på samhällslagarne, som icke tillåta misslyckade köp att gå tillbaka utan låta hvar och en skylla sig sjelf, som icke sett sig bättre för, vare sig det gällt en hustru eller en landtegendom.

* * *

Jag skall blott med några ord vidröra Edert påstående, att kvinnans större tålamod i fördragande

af fysiska smärtor har sin grund i ett gröfre nervsystem, deri Ni med mycken glädje spårar ännu en underlägsenhet.

Då denna Eder osmakliga öfverdrift icke behöfver många ord till bemötande, skall jag endast påpeka, att de goda, ädla och själsstarka — vare sig män eller kvinnor — lida tåligt; de veka, småsinnade och egoistiska visa sig dåliga i att föredraga.

Hvem kan väl göra mera väsen af en obetydlig smärta än en kvinna, som ej behärskar sig. Det minsta fysiska obehag bringar henne till förtviflan. Den sjelfviske mannen likaså.

Visa männen mera genomgående brist på beherrskning inför den fy-

siska smärtan, så tyder det på, att de genomgående äro mera sjelfviska.

Det är Ni, herr Strindberg, som upptäckt att de göra det — icke jag!

* * *

Ert påstående, att gift kvinnas eganderätt är i svensk lag genomförd 1871, torde betydligt behöfva modifieras.

Den af Eder åsyftade lagen — af 1874 ej 1871 — medgifver visserligen hustruns förvaltningsrätt öfver *den del af hennes enskilda egendom, lös eller fast, hvarom ett i laga ordning upprättadt äktenskapsförord stadgar, att den skall från mannens förvaltning undantagas.*

sådan lös eller fast egendom, som genom gåfva eller testamente till hustrun gifven är, med vilkor att den henne enskildt tillhöra skall och att den skall från mannens förvaltning undantagas;

afkomsten af den del af hennes enskilda egendom, som hon i begge här ofvan sagda fall sjelf förvalta får; samt

hvad hon kan genom eget arbete förvärfva.

Men den praktiska betydelsen af denna sålunda medgifna förvaltningsrätt befinnes vid närmare skärskådande vara, ringa eller ingen, då för det första *äktenskapsförordet,* så länge det icke är obligatoriskt, genom sin ovilkorliga bismak af misstroende mot mannens karaktär

och heder ej gerna tillgripes af en brud eller ens af hennes målsman; — då för det andra, äfven der äktenskapsförord eller på annat sätt från mannens förvaltning undantagen egendom förefinnes, hustruns förvaltningsrätt, enligt lagtolkares — eller lagförtolkares — utläggning inskränker sig till egendomen *i den form*, som i förordet, gåfvan eller testamentet står angifven.

I samma stund hon t. ex. säljer sin landtegendom eller sitt hus, byter bort sina aktier i ett visst bolag eller bank mot andra, lyfter penningarne på sina reverser eller inför sin egen arbetsförtjenst eller för den tillbytta varor i det gemensamma hemmet upphör, juridiskt hennes förvaltningsrätt och återgår

i mannens hand; likaså hennes rätt gent emot mannens och boets fordringsegare.

Och då slutligen för det tredje den *riktning*, på hvilken reformen i och med 1874 års förordning slagit in, ovilkorligen är falsk och skulle — derest den icke, såsom nu verkligen är fallet, vore ganska ändamålslös — snart visa sig leda till mycket skefva förhållanden inom äktenskapen.

Det kan nämligen ingalunda vara önskligt, att hustrun försättes i en ekonomiskt priviligierad ställning gent emot mannen, och allra minst kan den principen vara sund, att *hustrun* skulle kunna undandraga hemmet både sitt direkta arbete och sin arbetsförtjenst, under det

mannens arbetsförtjenst ginge till den gemensamma hushållningen.

Detta är ju icke att borttaga orättvisorna, utan blott att för ombytes skull flytta dem öfver på motsatta sidan.

Den princip, som lagen deremot med sin auktoritet borde häfda, är denna, att i de hem, som skapas och uppehållas af båda makarnes arbete — hustruns *inom* hemmet och mannens *utom* — hustrun ingalunda är understödstagare eller försörjd utan laglig delegare, och makarnes inbördes ekonomiska ställning den samma som mellan tvenne bolagsmän, af hvilka den ena i den gemensamma affären insätter kapitalet, den andra det drifvande arbetet.

Med detta förhållande skulle helt naturligt följa ömsesidig redovisningsskyldighet, gemensam eller på fullmakt grundad beslutanderätt, lika eller proportionel andel i vinst och utgift m. m., hvarigenom såväl båda parternas som tredje mans rätt på ett tillfredsställande sätt skyddades utan kränkning af någonderas menniskovärde; och utan de vanskligheter och absurda konsekvenser, hvartill fullständig egendomsskilnad med delad förvaltning, delning af hvarje tillfällig inkomst o. s. v. i det praktiska utförandet skulle leda.

Likaväl som lagen innehåller detaljerade bestämmelser om »huru bolag skall läggas, hållas och brytas» och om hvad i aktiebolagsordningar skall inrymmas, lika naturligt synes

det mig, att den bör för ett så vigtigt och i de mest olikartade rättsförhållanden ingripande bolag som äktenskapet anvisa de närmare bestämmelser, som oundgängligt äro af nöden för att skydda de båda kontrahenterna, ej mindre än tredje man, mot rättskränkningar.

Lämpliga föreskrifter i denna riktning vore utan tvifvel bland andra: att äktenskapskontrakt *alltid* skall upprättas; att de ekonomiska förhållanden, på hvilka hemmet vid äktenskapets ingående grundas, i kontraktet angifvas, äfvensom fördelningen af arbete och ansvar för det gemensamma boets underhåll; huru och efter hvilka grunder uppstående vinst på makarne fördelas; om begränsningen i hvar-

deras beslutanderätt; att inom äktenskapsbolaget skall föras ordentliga böcker, hvilka för kalenderår afslutas, så att hemmets ställning blir i detalj tydlig; samt framför allt lättad tillgång att vinna boskilnad beredas, i fall af behof — icke såsom nu, att boskilnad icke kan vinnas förr än långt efter det att boet är sköfladt; — m. fl. åtgärder, genom hvilka en i hög grad nödig ekonomisk stadga och kontroll kunde vinnas åt den materiella sidan af äktenskapet, och den nu rådande olycksaliga ansvarslösheten makar emellan, hvilken å den ena sidan alstrar öfvergrepp och å den andra fullständig och sorglös okunnighet, kunde omöjliggöras.

De båda principer — i grunden

en och den samma, men med två sidor — som i afseende å hustruns ekonomiska ställning i närvarande stund göra sig gällande och sätta sin prägel på det inbördes förhållandet mellan makarne såväl som på bådas, synnerligast hustruns, karaktär, är endera af följande två: antingen »hon får allt för ingenting» eller »hon har ingenting för allt hon gör.»

Så länge som den arbetsamma, omtänksamma och nitiska kvinna, hvilken egnar alla sina krafter åt hemmet och barnen, måste *bedja* sin man, far eller bror om hvarje slant, i honom se sin försörjare och aldrig ega den fulla känslan af att något är hennes, den direkta frukten af hennes eget redliga arbete,

likaväl som den lätjefulla och oduigliga docka, hvilken aldrig tänkt på, att någon kan fordra något af henne för de fördelar hon åtnjuter, så måste helt naturligt i kvinnans medvetande en begreppsförvirring eller begreppslöshet inträda i fråga om förhållandet mellan arbete och förvärf. Hon ser, att för hennes kön råder åtminstone intet *direkt* förhållande häremellan. Hon arbetar *icke* och får likaväl allt hvad hon behöfver, eller hon *arbetar* och har icke mera derför. I båda fallen kallas hon *försörjd.*

Det är min öfvertygelse, att många af de svagheter, som nu onekligen vidlåda den kvinliga karaktären och göra den liten, just framalstras af denna kvinnornas trånga materiella

ställning, som hindrar all fri utveckling. Små vyer och små mål, små dygder och små vanor, gränser och skrankor öfver allt, beskyddare och förmyndare till höger och venster! Frånvaron af ett omutligt ansvar förlamar ansvarskänslan, med hvilken heder och rättskänsla äro i nära slägt.

Men rätta sättet att råda bot på dessa och flera missförhållanden, som göra samlifvet mellan könen mindre rikt och sundt, än det borde och kunde vara, torde minst vara det af Eder under senare år försökta: att underblåsa föraktet å ena sidan och väcka harm och hat genom ett helt kön kränkande beskyllningar å den andra.

Är det icke *deras* oafvisliga pligt,

som sjelfva äro uppe, att göra allt för att lyfta upp dem, som äro nere? — Öfverklassens att arbeta på utplånandet af den förhatliga klassskilnaden — männens och de starkare kvinnornas att förvärfva åt kvinnokönet den fria, sidoordnade ställning, som ensam kan bringa harmoni i mensklighetens utveckling?

Men den emancipation, som här börjat resa sitt hufvud, och som bland annat fått ett uttryck i 1874 års lagstiftning, är på väg att föra oss i en farlig riktning.

Det är icke emancipation *från* hemmet, vi kvinnor behöfva, utan emancipation *i* hemmet. Vi skola ej befria oss *från* moderskapet utan just *deri* finna vår befrielse — vår egentliga stora samhällsuppgift.

Men för att på denna enda möjliga väg finna det rätta, måste vi söka just der, jag i detta bref antydt: kvinnan får icke ställas såsom understödstagare och hjon — icke ens till skenet. Moraliskt ansvarig och ekonomiskt oberoende i sin ställning som hustru och sin uppgift som moder, skall hon stå som samhällets direkta tjenarinna.

När hon så för sin specielt kvinliga gerning kommer i åtnjutande af alla de förmåner och hela det anseende, som samhället har att bjuda sina bästa tjenare, så skall hon icke längre frestas att söka förvärfva sig dessa rättigheter och denna aktning genom förkonstling af sin natur och sina anlag.

* * *

Jag har nu sökt gendrifva de slutledningar, Ni dragit af vetenskapens påstådda resultat om kvinnans underlägsenhet. Jag har gjort det, mindre af omsorg att bringa Eder till en annan åskådning, än för att i min ringa mån söka förebygga, att Eder föreliggande uppsats tages till intägt af de vaksamme och föga nogräknade reaktionärerne i vårt land.

Man har redan sett, huru desses mera inflytelserika organ, hvilka aldrig velat veta af vare sig Rousseaus lärjunge eller författaren till »Herr Bengts hustru», nu tillropa Eder — genombrottsmannen i den literatur, de frukta (men säga sig förakta) — sitt bifall, då Ni försvarar orättfärdigheten, såsom i

den af mig behandlade uppsatsen, och belackar frihetens hjeltar, såsom i Eder senaste artikel om franska revolutionen.

Men huru djupt vi än beklaga hvarje gång Ni arbetar reaktionen i händerna, så skall Ni dock aldrig kunna utplåna vår djupa beundran för hvad stort Ni tänkt, aldrig förverka vår varma erkänsla för hvad värdigt Ni kämpat.

Stockholm den 24 april 1890.

Elna Tenow.

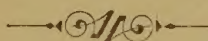

glädtiga, halft vemodsfulla, alltid varma och vänliga julstämningen och återgifva den i frisk ursprunglighet. Hvad vi här möta är en kraftfull och redbar vilja, som med värme och innerlighet förfäktar sina åsigter, en god observationsförmåga, en intelligent uppfattning, en liflig stil . . . . . . med ett ord en begåfvad och i sedligt afseende högt stående författarepersonlighet. Det är derför ej allenast nöje man erfar vid läsningen af denna lilla bok, den skall tillika i hvarje redligt sinne väcka en känsla af djup sympati.»

Politiken: »Fru Tenow hører til de talrige svenske Forfatterinder, for hvem det at skrive falder saare let. Ikke mange Damer vil kunne føre en saa aandfuld Konversation, som disse Skribentinder gennem deres Bøger fører med Publikum. De véd at berette adskillige nette Historier, og de krydrer dem med en dannet Kvindes taktfulde Bemaerkninger — hvad Under om de vinder mange Læsere mellem deres eget Køn foruden adskillige Maend, der fornøjer sig ved elegant Dameselskab.

Fru Tenow har ubestrideligt Talent, og hun laegger det saerlig for Dagen i de to første Noveller, der danner et sammenhørende Afsnit. Her er en ung Piges to første Kaerlighedshistorier fortraeffeligt fortalte, saerlig hendes ganske umodne Svaermeri for en aeldre Mand. En Scene, hvor han anser det for sin Pligt att anholde om hendes Haand og hvor hun forskraemt flygter — er taenkt og skrevet med megen Finhed.»

STOCKHOLM 1890, G. WALFRID WILHELMSSONS BOKTR.